

พระธาตุคงคำ ตั้งอยู่บนเนินเขา ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า คอยค้วน เดิมบริเวณคอยค้วนเป็นป่าไม้ใหญ่คงคิบ อุดมสมบูรณ์ ร่มเย็น ซึ่งแต่ก่อนเมื่อยังเป็นป่าอุดมสมบูรณ์มักมีพระภิกษุชวาม่าน หรือภิกษุชาวจี๊วเข้ามาพักจำพรรษาอยู่บนคอยแห่งนี้เป็นประจำมิได้ขาด มีผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้านทุ่งแก้วในสมัยนั้น ยังได้ไปถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุเหล่านั้นอยู่เสมอ ๆ ต่อมาในสมัยเจี๊วปล้นคลังจังหวัดแพร่ ได้นำเงินที่ปล้นมาแจกหรือหว่านให้ชาวบ้านแถบนั้นเก็บเอา แล้วบอกว่า “ให้สู้เจ้าเอาเงินสี่บาทเจ้าคืนไป” ผู้ที่ไม่กลัวก็เข้าไปเก็บเอาเงินที่โจรเจี๊วหว่าน ส่วนเงินที่เหลือเจี๊วก็แบ่งกัน ไปซ่อนคนละทิศละทาง

ต่อมาทางรัฐบาล (ร.๕) ได้ปราบเจี๊วได้สำเร็จและได้ประกาศว่า เงินที่เจี๊วนำมาหว่านนั่นเป็นเงินที่ปล้นมาจากคลังจังหวัดแพร่ และหาทางกำจัดพวกเจี๊วและพยายามเอาเงินมาคืนคลังให้ได้มากที่สุด ด้วยเหตุนี้คนที่เป็นม่านหรือเจี๊วก็เดือดร้อน แม้แต่ภิกษุที่เป็นม่านหรือเจี๊วก็พลอยเดือดร้อนไปด้วย จึงได้หลบซ่อนอยู่ตามห้วยทางทิศตะวันตกของคอยค้วน ห่างจากพระธาตุคงคำประมาณ ๕๐๐ เมตร ที่ชาวบ้านเรียกจนติดปากว่า ห้วยคู้ และ ห้วยพระหาย(ห้วยพระห้าย) มาจนถึงปัจจุบันนี้ พวกโจรเจี๊วได้อาศัยอยู่กับพระบริเวณนี้ได้เอาเงินทองสิ่งของฝังไว้ด้วย ต่อมาเกิดขาดอาหารจึงได้ขุดเอาดินมากินแทนข้าว ที่ชาวบ้านไปพบเห็นเป็นดินเค็มมัน ซึ่งปัจจุบันยังปรากฏให้เห็นอยู่ ภายหลัง ๆ พระภิกษุและพวกเจี๊วก็ได้อพยพหายไปจากบริเวณแห่งนี้ จึงคงเหลือแต่สภาพวัดร้างเรียกว่า ห้วยวัด ซึ่งอยู่ติดกับห้วยปู้ในปัจจุบัน ผู้เฒ่าผู้แก่ในสมัยก่อนได้เล่าให้ฟังว่า พวกโจรเจี๊วคงเอาทรัพย์สินเงินทองต่าง ๆ ฝังไว้บริเวณป่าแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งคาดกันว่าบริเวณ คอยเต่า ซึ่งมีรูปเต่าหิน หันหน้าไปทางป่าแห่งหนึ่งและห้วยวัด คาดกันว่า อาจเป็นแหล่งสมบัติของพวกเขาเจี๊ว ก็เป็นไปได้ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ นายจรัส คำเหลือง ราษฎร หมู่ ๕ ตำบลวังหลวง อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นช่างขุดได้ชักชวนชาวบ้านที่นับถือเลื่อมใส ทำการปรับปรุงบริเวณคอยค้วน เพื่อประสงค์จะก่อสร้างเจดีย์ จึงใช้ท่อซีเมนต์ต่อกันขึ้นเป็นถึงสูงเพื่อเป็นแกนฐานในการก่อสร้างเจดีย์ ต่อมาชาวบ้านหมู่ที่ ๓ หมู่ที่ ๔ ตำบลทุ่งแก้ว เห็นด้วยกับการที่จะก่อสร้างจึงร่วมใจกันสร้างเป็นพระธาตุขึ้น จึงให้ความร่วมมือสนับสนุนในการก่อสร้างพระธาตุขึ้น เพื่อเป็นสถานที่เคารพและยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นที่พักการะของชาวทุ่งแก้วสืบไปในวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๔๑ เป็นวันวางศิลาฤกษ์ ซึ่งท่านพระครูสมานแห่งวัดพระธาตุหนองจันทร์ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ เป็นผู้ดำเนินการวางศิลาฤกษ์และดำเนินการก่อสร้าง โดยการสนับสนุนงบประมาณจากเทศบาลจากกรุงเทพฯ ในวันที่ได้มีมติพระผู้ใหญ่ในเขตอำเภอสอง จำนวน ๕ รูป มาประกอบพิธีทางศาสนาอย่างสมบูรณ์แบบ ในวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๔๑ ได้ทำการสมโภชองค์พระธาตุ ท่านพระครูสมานได้เป็นเจ้าภาพ ได้มีมติพระเจ้าอาวาสต่าง ๆ จำนวน ๒๕ รูป ร่วมพิธีสมโภชองค์พระธาตุ ซึ่งมีพิธีสวดและเทศตลอดทั้งคืน สร้างความศรัทธาและความปีติยินดีมายังพี่น้องชาวทุ่งแก้วเป็นอย่างยิ่ง ภายในองค์พระธาตุ ท่านพระครูสมาน ได้ประกอบพิธีบรรจุสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันมีค่าได้แก่ พระพุทธรูปโบราณปางต่าง ๆ และคงทองคำ ซึ่งท่านได้รับถวายมาจากพี่น้องชาวลีป็นนา ประเทศจีน เมื่อครั้งไปแสวงบุญ และได้ตั้งชื่อพระธาตุองค์นี้ว่า “พระธาตุคงคำ” ต่อมาคุณพ่อวิชัย บัวมูล ได้ก่อสร้างรั้วรอบองค์พระธาตุ ทำให้องค์พระธาตุงามสง่ายิ่งขึ้น เพื่อเป็นการทำบุญสักการะพระธาตุคงคำ คณะศรัทธาตำบลทุ่งแก้ว จึงได้กำหนดเอาวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ (เหนือ) เป็นวันทำบุญ ถือเป็นประเพณีของชาวทุ่งแก้วขึ้นเป็นประจำทุก ๆ ปี (ผู้ใหญ่ยม ธรรมลังกา บันทึกจากคำบอกเล่าของพ่อใหญ่แก้ว ธรรมลังกา